

יצירתיות היא:

העזה - לצאת לקראת החדש, להיות שונה, להיות עצמך. כל דבר חדש איננו בטוח, איננו מתיישב עם הקודם. עובדה זו דורשת תגובות שאינן ידועות מראש. לכן אנו זקוקים לאומץ, להעזה להיות יצירתיים. האומץ הזה זמין בזכות החופש הפנימי של הפרט, ובזכות הביטחון המוקנה לו על ידי הסביבה. היציאה מן המעגל המוכר והבטוח, אל החדש והבלתי ידוע, אפשרית רק הודות לאותה העזה, לאותו אומץ. היעדר העזה לצאת אל החדש מעיד על חוסר ידע, חוסר בחופש פנימי וסביבה שאינה תומכת דיה.

השאיפה לקונפורמיות - היעדר ההעזה להיות עצמך, מתוך החרדה להיות שונה מאחרים ולא להיות מקובל - היא הסיבה שאנשים צעירים ומוכשרים הופכים למדענים/אמנים/אנשים ממוצעים. מעטים הם בתי הספר שאינם שואפים לקונפורמיות; והם מניבים משום כך אנשים צעירים ההולכים בדרכים שאלפים הלכו בהן קודם לכן, אנשים שאינם מעזים לצאת לקראת החדש, להגיב בהתאם ליכולתם, להיות שונים.

קומוניקציה עם עצמך ועם סביבתך

הפרט בא במגע מתמיד עם עצמו ועם סביבתו. הפתיחות שבה הוא פוגש את סביבתו מאפשרת לו להבחין בטוב ובעייתי, ביפה ובמכאיב. אותה פתיחות, לגבי עצמו, מקנה לפרט את המודעות לתובנותיו ולרגשותיו, מעלה אסוציאציות המקשרות את הידוע מקודם עם הגירוי

החדש, הנבחן. דבר זה מוביל לפתרונות ולהרחבת העולם הפנימי. התובנות הן קודם כל סובייקטיביות, אך המודעות אליהן מאפשרת ניסוח אובייקטיבי, המביא לתקשורת מובנת עם הסביבה החיצונית. אם איננו יכולים להיות יצירתיים, חסרים לנו החופש והאמצעים להיות בדיאלוג עם עצמנו ועם סביבתנו.

סובלנות כלפי שגיאות, מצבים אמביוולנטיים או מצבים לא בטוחים

להיות יצירתי משמעו להיות סובלני כלפי החולשות של עצמך. שגיאות וכשלונות יכולים לפגוע בתהליך היצירתיות, במידה שאנו מתייחסים אל עצמנו ביתר רצינות או ביתר חשיבות. עם זאת, כישלון יכול להיות גם נקודת התחלה שבה אנו שואלים שאלות חדשות, מחפשים דרך אחרת, אל תובנות חדשות.

מה אנו יודעים על אלפי הכשלונות שקדמו לניסוי היצירתי המוצלח, שהביא מדען מסוים להכרה ולגדולה? אם אין אנו סובלניים כלפי כשלונות, לא נוכל גם לנצח, כלומר להיות יצירתיים.

העמדת שאלות - פתוחות, דינמיות, מופנות לעתיד, כסובייקט ולא כאובייקט

העלאת שאלות מאפשרת לנו לראות את הדברים מכל היבטיהם; לאחד ניגודים, להתמודד עם החיים. השאלה הפתוחה, האקטיבית והדינמית

יצירתיות

אריקה לנדאו

(מה אני יכולה לעשות?) עומדת בניגוד לשאלה הסיבתית, הדטרמיניסטית, המורשת בעבר (למה זה קורה לי?), המשתקת את התהליך היצירתי ומצרה את קיומו.

משחקיות - לנסות, להתנסות, לקשור ולתקשר

היצירתיות היא גישה משחקית: להעז להתנסות בחדש, ולקשר בין דברים שלא היו מיוחסים זה לזה קודם. כשאנו לוקחים את עצמנו ברצינות תהומית, כשאנו מעזים לצאת לדרך משלנו אלא רק לדרכים שנסללו על ידי אחרים, אנו מפגינים גישה לא יצירתית. במשחק אנו מעזים יותר, כי קל יותר לשאת את הכישלון בניסוי. לדבריו של אלברט איינשטיין, אם לא היה לו הדמיון הדרוש כדי לשחק, הוא לא היה מגיע לתיאורמות שלו. המתמטיקאי פואנקרה אמר דברים דומים.

מצייר, אבל לוקח שלושה צעדים אחורה ומתבונן איך הפרט הזה משתלב בתוך השלם, הוא התמונה כולה, כך חשוב לראות איך הרגע הבודד משתלב בתוך המשכיות של הקיום.

קבלת החרדה כחלק של העצמי

החרדה היא חלק מקיומנו. עלינו להתמודד למרות החרדה, ולא לצפות להשתחרר ממנה כדי להתחיל לפעול. על אף החרדה, עלינו להיות מעורבים, לקבל את החדש והלא בטוח, לתקשר ולאהוב. על אף הלא קבוע והזמני, בזמן ובמרחב, עלינו לחיות ולהיות יצירתיים. זוהי היצירתיות שלי, האומץ לחיות ולהיות בדיאלוג מתמיד עם הסביבה ועם עצמי. זוהי ההתמודדות עם אבסורד הקיום.

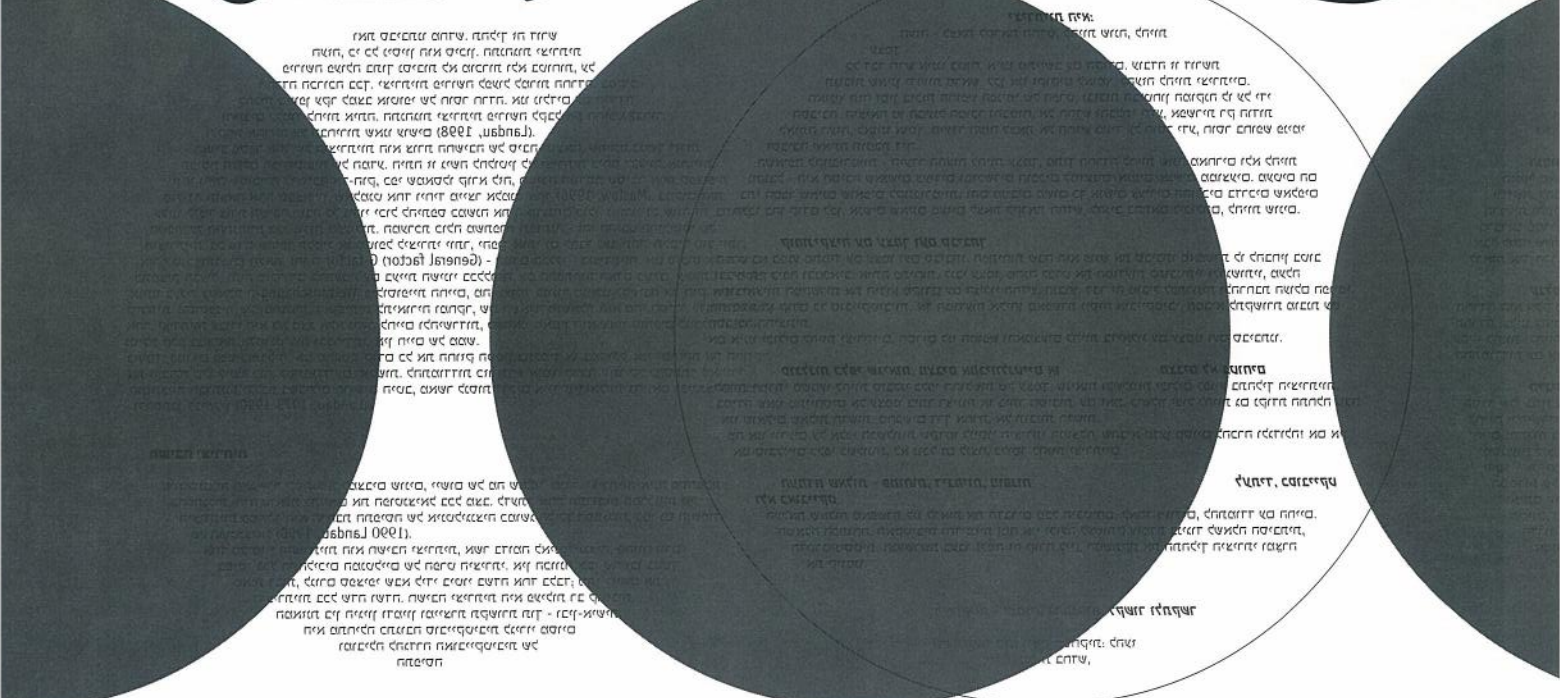
הומור - ראיית הדברים מהיבט שונה, נכונות להיות מופתע ולהפתיע

הומור מאפשר לנו לראות את הבלתי נסבל, לעיתים, גם חרדה, סבל, כאב או אי דואות, מזווית אחרת וחדשה. להגיב באופן מפתיע ובצורה הומוריסטית, על אף הכאב וחוסר האונים. אם חסרה הגמישות הרגשית והשכלית לראות את הדברים מהיבט שונה, או שאנו מעזים לקחת כמה צעדים אחורה ולהתבונן בדברים ממרחק מסוים - אין יצירתיות ואין הומור. כשם שהצייר, ההולך לאיבוד בתוך הפרט שהוא

היצירה שלי

הסדר שלי בתוך הכאוס של הקיום. מה שחשוב הוא לא מה קורה לי, אלא מה אני עושה עם זה. יצירתיות היא גישה לחיים ולהישרדות. היא המתח, המחזיק אותנו עירניים, המתח בין השאיפה לחופש לבין קבלת המסגרות שבהן אנו חיים והתלות בזולת שאותו אנו אוהבים. המתח הזה בין הקיצוניות [extremes] הוא אמיתי והוא מקנה צורה ומשמעות ליצירתיות. הודות ליצירתיות אני מכוננת את הסדר שלי, את המשמעות שלי, את עצמי. Creo ergo sum - אני יצירתית משמע אני קיימת.

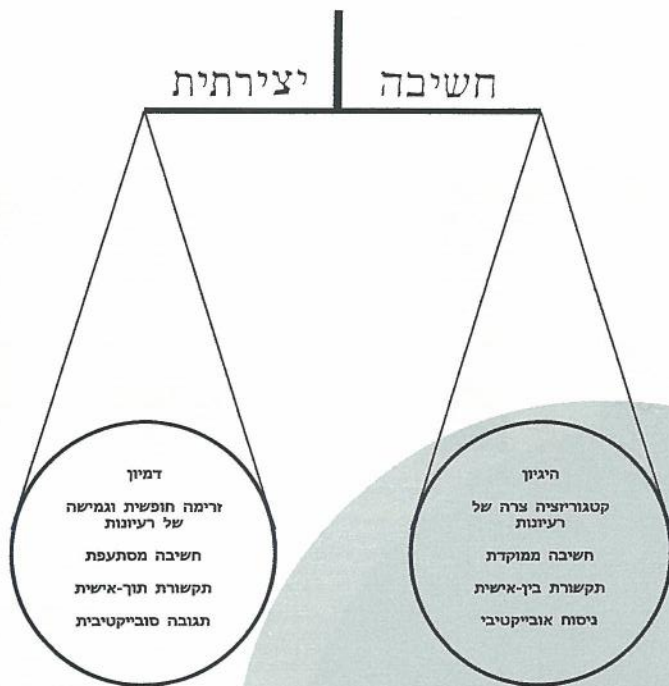
תהריא

חשיבה יצירתית

אינטליגנציה מאפשרת הסתגלות למצבים שונים, יישום של מה שנלמד בעבר. יצירתיות אינה מסתפקת בהסתגלות. היא שואפת להגשים את הפוטנציאל בכל מצב. לדעתי, אחת התרומות המרכזיות של היצירתיות במחקר היא הרחבת התפיסה של אינטליגנציה כמושג הכולל הסתגלות, כמו גם הגשמה של הפוטנציאל (Landau, 1990).

אחד מביטויי היצירתיות הוא חשיבה יצירתית, אשר בדומה לאינטליגנציה, מהווה גורם בסיסי בכל התהליכים המנטליים של הפרט היצירתי. אין הכוונה, כפי שחשבו במשך מאות רבות, לגורם ספציפי שבא לידי ביטוי בשדה אחד בלבד; ניתן ליישם את היצירתיות בכל שדה ושדה. חשיבה יצירתית היא פעילות רב קוטבית, המאזנת בין היגיון ודמיון ומייצרת תקשורת תוך - ובין-אישית; היא מתחילה כתגובה סובייקטיבית לגירוי מסוים ומובילה להגדרה האובייקטיבית של התפיסה הסובייקטיבית. ניתן לדמות חשיבה יצירתית למאזניים שקולים:

המאזניים של החשיבה היצירתית
The scale of creative thinking

חשיבה יצירתית מאזנת בין שני קטבים, שנראים במבט ראשון כמנוגדים. חשיבה יצירתית מאחדת ניגודים: היגיון ודמיון, קטגוריות צרות וזרימה חופשית, חשיבה חדגונית ורבגונית, תקשורת תוך-אישית ובין-אישית, ניסוח אובייקטיבי ותגובה סובייקטיבית. אפשר להבין את האינטגרציה הזאת, אם תופסים את החשיבה כתהליך יצירתי, שבמהלכו, בכל שלב, אנו נזקקים ליכולת ולהיבט שונה של אישיותנו, ולתגובה אישית מן הסביבה, כדי להגשים את הפוטנציאלים הטמונים בו. כדי להכיל אינטגרציה זו של ניגודים, עלינו לנסות לשחרר זרם חופשי של רעיונות ולאפשר למחשבות לשייט בגמישות בעולמנו הפנימי. הזרימה הזאת מעוררת את הדמיון, אשר בחיי היומיום מודרך לחלוטין על ידי ההיגיון, בעוד אנו מנסים להשאיר כמה שפחות מקום לדמיון ולהיצמד לקטגוריות צרות של חשיבה, המאפיינות מחשבה קונפורמית.

המטרות של החינוך והפסיכותרפיה גם יחד הן לאתגר ולתגבר את הפוטנציאל של הפרט, לספק לו כלים שאיתם יוכל לפתח ניסיון, ולאפשר לו ליהנות מתהליך העשייה והיצירה. כל זה מוביל לגישה כוללת אל הקיום, שיכולה להיות מתוארת כהתנהגות יצירתית או גישה יצירתית. בהיררכיה הקיומית שלי, זוהי הדרגה הגבוהה ביותר של בריאות נפשית ושל כל אינטראקציה אינטלקטואלית, חברתית או אמנותית.

התנהגות יצירתית עבורי אין פירושה רק פריצת מגבלות. היצירתיות מאפשרת לא רק למצוא ולבחור אלטרנטיבות בתוך גבולות שהם בדרך כלל נתונים וצרים, אלא גם להעז ולמצוא גבולות חדשים בהתאם לפוטנציאל האישי: כל יום, כל רגע, בחירה חדשה, התחלה חדשה. לבחור לקבל את המגבלות או לחילופין להרחיב אותן, פירושו לבחון את הנסיבות החיצוניות ואת הפוטנציאל הפנימי, ובכך לגלות את עצמנו ואת סביבתנו מחדש. תהליך זה דורש העזה, כי כל ניסיון הוא סיכון. התנהגות יצירתית פירושה פעולה בתוך נסיבות לא מוכרות ולא בטוחות, על החרדה הכרוכה בכך. יצירתיות פירושה לפעול למרות החרדה, במקום לחכות באופן עקר למצב אוטופי של חוסר חרדה. אנו נולדים עם החרדה וחייבים ללמוד לחיות איתה. התנהגות יצירתית פירושה לקבל את החופש לבחור, ולקחת אחריות על הבחירות שאנו עושים (Landau, 1998).

האויב מספר אחד של היצירתיות הוא צורת החשיבה של סיבה-תוצאה, שהיתה במשך דורות תפיסת העולם הפילוסופית של המדע. היתה זו גישה לחלוטין לא יצירתית ביחס לבעיות אנושיות. זוהי גישה שמובילה לחשיבה אד-הוק, כפי שמאסלו קורא לזה, חשיבה הגורסת שסיבה אחת ספציפית מולידה תוצאה אחת ספציפית, שאלמנט אחד ויחיד מייצר אלמנט אחר (Maslow, 1996). במקום זאת, עלינו ללמד צורת חשיבה, שבה כל גירוי יכול להיתפס כמשנה את האורגניזם כולו; ואורגניזם שונה זה, בתורו, משפיע על ההתנהגות בכל שדות הפעילות. המערכת כולה משתפרת ומשתנה - זהו ההיבט ההוליסטי של היצירתיות. כל גורם שהופך תלמיד או מטופל ליצירתי יותר, יהפוך אותו גם לחבר טוב יותר, תלמיד טוב יותר, אזרח טוב יותר, וכן הלאה. זהו ה-G-factor (General factor) - הגורם הכללי - ביצירתיות. אם נתפוס את האדם כתמצית הבעיה, נהיה מוכרחים להתעמת עם בעיית השינוי בכללותה, עם התפתחות האדם כשלם. עימות זה "מסבך" אותנו בעליל בשאלת ה-Weltanschauung, פילוסופיית החיים, מה שעומד בניגוד מוחלט לחשיבה אד-הוק, חשיבה סיבתית, נוסחאתית, אוטומיסטית, האופיינית לתיאוריה ומחקר, שם השאלה הנשאלת היא מהי הסיבה לדבר כזה או אחר. יצירתיות עבורי היא לא מצב אלא גישה לחיים ולהישרדות, כשהאני מאמין הוא שאנו שותפים לגורלנו, ושלא נטילת חלק במציאת אלטרנטיבות ובבחירתן, אין חיים של ממש.

בחינוך, כמו גם בפסיכותרפיה, אני מחפשת קודם כל את החוזה הטמון בתלמיד או במטופל. אני "מחזקת את החוזה", את היכולת שלו לייצר כוח, להתמודד עם חולשות. להתמודדות כזו נדרש אומץ: הרבה יותר קל להסתתר מאחורי קונוונציות חברתיות וללכת בשבילים חרושים היטב, מאשר לנסות דרכים אינדיווידואליות בהתאם לפוטנציאל הפרטי, ולהסתכן בכישלון (Landau, 1973, 1990).

באמצעות היכולת להיות מופתע ולפקפק במובן מאליו, האדם היצירתי מוצא בעיות במקום שאדם רגיל אינו שם לבו אליהן. החוקר האמריקאי ג'י. פ. גילפורד, כתב ב-1951 לראשונה על היצירתיות כעל תופעה חשובה במידה שווה, אם כי באופן שונה, מהאינטליגנציה. האישיות היצירתית מתאפיינת בנטייה - כניסוח - "to get out of one's way to find a problem"; בעיות יצירתיות צומחות בדרך כלל בתחום שבו האדם מעורב באופן אישי, מתוך הזדהות עם ההשלכות של הבעיה, מתוך סבל אישי, מתוך רצון להתגבר על תחושת חוסר האונים, להיות מעורב, להיות אחראי. בחינוך, אנו יכולים לטפח את המוטיבציה הפנימית אצל ילדים כדי לאפשר להם להגיע בעצמם לכוחותיהם היצירתיים, באמצעות שאלות הנוגעות להם: "נהנית?", "בחרת בעצמך?", "איך הגעת לתוצאה הזאת?", וכדומה. בגיל הרך אנו מגרים את הילדים לעשות דברים, מבלי לצפות שיעשו אותם היטב. עם השנים, הילד מחפש תחומי עשייה סלקטיביים יותר, והחל מגיל 8 ההורים יכולים כבר לצפות לעשייה טובה בהתאם ליכולת הילד. הציפייה של ההורים חשובה, כי העשייה מהנה, וההנאה הופכת למוטיבציה פנימית, כלומר, הילד יפעיל בעצמו את הכוחות היצירתיים שלו. הילד לומד לתכנן מתוך ניסיון קודם. כך הוא מתנסה בקביעת מטרות ופעילויות, בהתאמת היכולת שלו למשימה, ומתרכז מעצמו בדבר העתיד להיעשות. כל אלה הם תנאים הכרחיים לעשייה יצירתית, וכאן טמון גם ההבדל בין פעילות לא נעימה לפעילות מהנה.

אחת הדרכים בהן אני נוהגת לאסוף את כוחותי היצירתיים ולהיות בקשר איתם היא לנסות להסתכל פנימה לתוך עצמי, לפני שאני פוקחת את עיני בבוקר לעולם שמסביב: מה חלמתי, כיצד השינה עיבדה את אירועי יום האתמול, אילו אתגרים עומדים בפני היום, ממה איהנה ומפני מה אני חרדה. אני אוספת את עצמי וקמה מחוזקת לקראת יום חדש. את חמש הדקות האלה אני מכנה "עיתון הבוקר" שלי. קבעתי זאת כחובה כלפי עצמי, לקרוא ראשית לכל את "העיתון שלי", ורק אז להאזין לחדשות ברדיו או לקרוא עיתון מודפס. כך אני מתחילה את הבוקר, בקשר עם עצמי, עם כוחות אסופים, עם מבט לקראת היום שמצפה לי. כשעליתי ארצה, בהיותי בת 16, נאלצתי לפרנס את עצמי ואת אמי החולה, ועסקתי בעבודות רבות ומגוונות. בין השאר הייתי פועלת בבית חרושת לטקסטיל. נאלצתי לעמוד מול הסוללת - מכונה ישנה ואיטית משנות ה-40. השעמום היה קשה ממש, ולכן התחלתי להמציא סיפורים לתיאטרון בובות, שבו כל סוללת היתה

ההבדל בין אדם לאדם אינו טמון בכמות הידע שהוא רוכש, אלא במידת העניין והריכוז שהוא מקדיש ומשקיע בתחום שבו הוא מתעניין. עניין זה תלוי בגורמים אינטלקטואליים, רגשיים וחברתיים ובאישיות. התנאי החשוב ביותר ליצירת עניין וריכוז הוא סקרנות. איינשטיין נשאל פעם מה מהות הכישרון שלו; תשובתו היתה: יש בי סקרנות אינסופית. סקרנות מובילה לעניין, להעמקה בדברים חשובים או לא חשובים. העניין בדבר הופך לעניין בחיים הפרטיים. עבור ילדים זה טבעי ביותר - הסקרנות והעניין בכל דבר, המסתורין שיש לפתור, מתן תשומת הלב, ההתפעלות ללא דעות קדומות וכו'. בתחילה, כל עוד יש הרבה הטעון גילוי, ההשקעה בעניין היא קצרת טווח. עם הזמן, העניין נעשה מרוכז יותר ומתפתח לתחום התעניינות, ואולי בהמשך, גם לעשייה במדע או באמנות, במחקר או בכתיבה, במוסיקה או בריקוד. לעורר את הסקרנות - שנדחקה עמוק כדי להתאים למציאות ולשגרה - אצל המבוגר, כמוהו כלידה מחדש, כגילוי עצמי, כדרך למודעות לכוחות היצירתיים הפנימיים.

אך אין די בלעור את הסקרנות. צריך להיות נתון בחיפוש מתמיד אחר גירויים, פעילויות והפתעות, על מנת לאזן את הכוחות היצירתיים. אם כל זה לא קורה, אנו חוזרים לקיום של תרדמה לא יצירתית. חוקרים משתמשים בהקשר זה במילה Entropy, שמקורה ביוונית ומשמעותה עבורנו היא חוסר כיוון, חוסר ארגון, אי סדר. כולנו מכירים את המצב הזה של אי עשייה, של היסחפות פסיבית, כשאין גורם חיצוני הדרוש מאיתנו לעשות משהו - אין ריכוז, אין התמקדות, אין אנרגיה, אין חשק. בזמנים כאלה, של חוסר עשייה, אנו שונאים את עצמנו. כל הכשלונות בחיינו, כל המריבות, עולים במחשבתנו. אדם לעצמו זאב. אנו מנסים לברוח אל הטלוויזיה, אל שיחות שלא מעניינות אותנו, מנסים שלא להיכנס למצב של חרדה מפני חיים שיימשכו כך עד מותנו. יצירתיות היא בעיני תוצר של הדחף הטמון בנו, לסדר של העצמי בתוך אי-הסדר והכאוס הקיומיים. אם נפעיל את האנרגיות היצירתיים, ניצור מצבים מונעי דיכאון, מצבים שייצרו מוטיבציה פנימית לעשייה מספקת ומהנה. היכולת להיות מופתע בכל פעם מחדש היא תנאי נוסף לשחרור הכוחות היצירתיים. לקרוא את התפריט במסעדה, לא רק כדי לדעת מה להזמין, אלא גם כדי לגלות את התרגום המשעשע משפה לשפה, למצוא שגיאות כתיב ועוד. לגלות מקור מפתיע של מילה יומיומית, לגלות משמעות חדשה. מתוך ניסיוני האישי, אני יכולה לומר שאני מפתיעה את עצמי לעיתים קרובות בתגובות בלתי צפויות, בזיכרונות שמתעוררים בי. הרגלתי את עצמי להעלות על הכתב מדי יום את הדברים שהפתיעו אותי, בעולמי החיצוני והפנימי כאחד. חבל לי לאבד את ההפתעות האלה. אעז אפילו לומר שההפתעות הגדולות של חיי נגרמו לי מידי עצמי, ולעצמי.

מותנה בשימור עצמי והומיאוסטזיס; ההרפתקני מותנה בסקרנות, בדחף ליטול סיכונים ובשאיפה לגילוי. הדחף הראשון - להישאר מוגן - אינו זקוק להרבה עידוד; השני יתפוגג במהרה אם לא יזכה לעידוד מהסביבה, לאיתגור הסקרנות, למשוב על פעילות. אם הסביבה לא מאפשרת ומכוננת פעילות, כל נטילת סיכונים וגילוי אינם אפשריים. לכן, לא ניתן להגזים בחשיבות החינוך, לא רק באמצעות ידע אלא באמצעות הצבת אתגרים לאישיות כמכלול. לא רק גילוי או המצאה אלא גם שיפוט התוצר של האחר. עלינו להזין את היצירתיות ולגרות את צמיחתה, למען שלומם של הילדים, כמו גם למען שלומה של החברה כולה. קארל סאגאן [Sagan] אמר פעם: "החזונית שאנו מציגים לילדינו מעצבים את העתיד. הם הופכים לנבואות שמגשימות את עצמן".

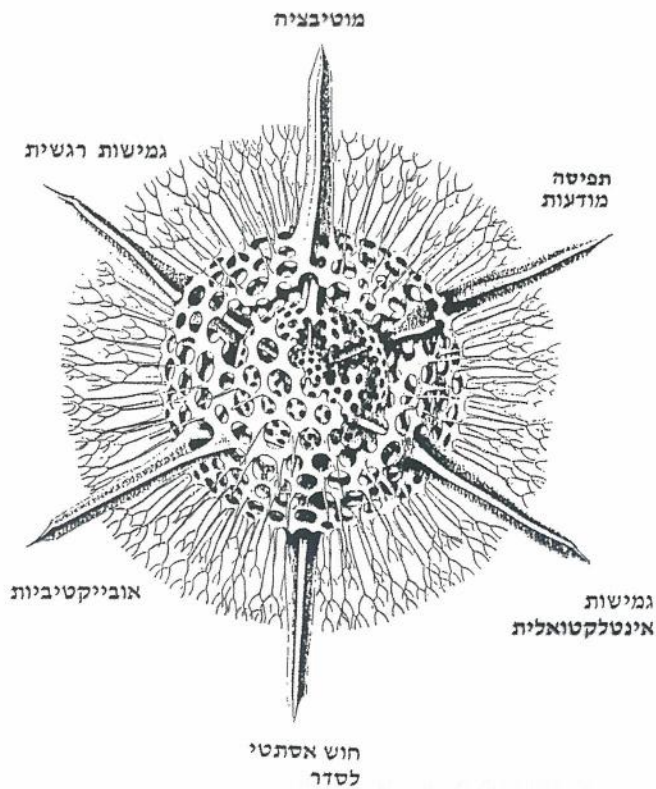
דמות. כשמספר סוללות התמלאו בבת אחת פתרתי את הבעיה בעזרת מקהלה, כמו בטרגדיה יוונית; כשנקרע חוט באחת הסוללות היתה זו חגיגה בשבילי, כי אז יכולתי להשליך עליה מילות כעס, או לחילופין לנחם אותה. הפכתי לפועלת המהירה והנלהבת ביותר והבוס אף הציע לי קידום - אריגה על נול. כך התאפשר לי לעזוב את הסוללות ולהמשיך הלאה. כשבגרתי ונישאתי, עמדתי לילה אחד עם בעלי על המרפסת, מחכה לחברים שהיו צריכים להגיע אלינו משדה התעופה. השעה היתה ארבע לפנות בוקר, שעתם של מטאטאי הרחובות. הם היו שלושה: אחד טאטא מימין לשמאל, הוריד את הלכלוך לכביש ואסף אותו; השני טאטא לאורך קטע מסוים ואסף את הלכלוך על המדרכה; והשלישי, היצירתי מבין השלושה, שרק לעצמו את חמישיית "דג השמך" של שוברט ועבד קטע-קטע, בכל פעם בצורה שונה. הוא נראה המאושר מביניהם.

מי שפועל בצורה יצירתית, יכול ליישם את "שיטה" הזאת בכל. היצירתיות ניתנת להעברה, כי היא לא רק יכולת, אלא גם גישה כללית המיושמת בכל תחום, בכל עת. המודעות להיבטים אלה חשובה ביותר, כי הצורך הופך למוטיבציה, וזו נותנת כוח ומראה את הכיוון, מגדירה את הבעיה, את הופעתה, ואת המעורבות הסובייקטיבית בה. רק ראייה של הבעיה מהיבטים שונים ומציאת פתרונות שונים, מאפשרת לשפוט איזה מהפתרונות הוא הטוב והמתאים ביותר.

על-פי אלברט (1998) - יצירתיות היא חלק מהאדם. היא הדרך לסגל את העצמי לסביבה, או במונחים אקזיסטנציאליסטיים, להגשים את הדרישות של הסביבה בהתאם לפוטנציאל של הפרט. מערש האנושות, בזמנים הפרהיסטוריים, היה האדם יצירתי, ונדמה שאותגר על ידי היצירתיות שלו עצמו. זהו מקור המונח שטבע אלברט - Ur-ability. היצירתיות הופכת לדחף ליצור את הסדר הפרטי, שהוא, לדעתי, המוטיבציה החזקה ביותר להיות יצירתי, באישיות הבוגרת. אך אותו דחף לסדר, באישיות הלא מוסרית והלא בוגרת, עלול להוביל לאנטיזה של התפיסה כולה. העבר הלא רחוק מזמן דוגמאות כמו היטלר, מוסולוני וסטאלין, ששאפו להביא סדר לחברות שנוקדו לו, אך עד מהרה הפך הסדר נוקשה, לא סובלני, שונא זרים ודכאני.

ציקשזנאמיהאלי (Czikszenmihalyi, 1991) רואה את היצירתיות כתוצאה של אינטראקציה בין האישיות והמערכת התרבותית-חברתית: 1. תחום הנושא, הידע, חוקיו וסמליו; 2. האישיות, המביאה את החידוש אל התחום; 3. שדה ההתמחות שישפוט ויעריך את החידוש. ללא ידע עמוק בתחום הפעילות והעניין, וללא עידוד ותמיכה של מומחים, אפילו האישיות המוכשרת והיצירתית ביותר לא תהיה מוערכת. היצירתיות משנה ומרחיבה תחום מסוים, באמצעות תובנה חדשה של האישיות. דיוויד פלדמן קובע בהקשר זה שהמדען הדגול, היצירתי, אינו יוצא דופן בידע שלו בלבד, אלא באישיותו כולה (1986); אך אפילו האישיות היצירתית ביותר זקוקה לתמיכה ולשיתוף פעולה של החברה ולהכרה של הסוכנים התרבותיים בתחומה.

בקיום האנושי מתרחש מאבק פנימי בין הדחף להישאר מוגן, בתחומי הידוע, הנוח והבטוח (המוביל עד מהרה לשיעמום מונוטוני), לבין הדחף לגלות את החדש, ההרפתקני, שלא תמיד הוא בטוח ומוגן. הביטחון

ליתוגרפיה של רדילוריה מאת האקל [Haeckel]

סיכום

ליתוגרפיה זו של האקל, המיקרוביולוג וחוקר הדרוויניזם בן המאה ה-19, ממחישה בעיני את התכונות האופייניות לאדם אינטליגנטי, יצירתי, מתפקד היטב, המגשים את יכולתו היצירתית. אלפי החיישנים הקטנים קולטים ומסנפים (מלשון סינפסה) את המסרים של העולם

Albert, Robert, "The UR is Human", *Roepers Review* 21 (1), U.S.A, 1998.

Bohm, David, *On Creativity*, Leonardo, U.K, 1968.

- *Wholeness and the Implicate Order*, Routledge, London, 1995.

- *On Creativity*, edited by Nichol, Routledge, London, 1998.

Czikszenmihalyi, Mihaly, *Flow: The Psychology of Optimal Experience*, Harper Perennial, New York, 1991.

- *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*, Harper Collins Publishers, New York, 1996.

- "Letters from the Field", *Roepers Review*, 2 (1), U.S.A, 1998.

Feldman, D.H., & Goldsmith, L.T., *Nature's Gambit: Child Prodigies and the Development of Human potential*, Basic Books, New York, 1986.

Feldman, D.H., Czikszenmihalyi, M., Gardner, M., *Changing the World: A Framework for the Study of Creativity*, Praeger, Westport CT, 1994.

Feldman, D.H., Benjamin, A.C., "Letters from the Field", *Roepers Review* 21(1), U.S.A, 1998.

Gardner, Howard, *Creating Minds*, Basic Books, New York, 1993.

Guilford, J.P., *Creativity*, *American Psychologist* (5), 1950.

Landau Erika, "The Creative Approach to Psychotherapy", *American Journal of Psychotherapy* (27), 1973.

- "Creative Questioning for the Future", In: Freeman, J., (ed.), *The Psychology of Gifted Children*, Wiley, New York, 1985.

- "The Relation Between Emotional Maturity, Intelligence and Creativity in Gifted Children", in *Gifted Education International* (13), 1998a.

- "The Self, The Global Factor of Emotional Maturity", in: the special issue on Perspectives of the Self of the Gifted, *Roepers Review*, 20.3, 1998 b.

- "Humor as Creative Thinking", in *Creativity's Global Correspondents* 2001, Maurice Stein (ed.), Winslow Press, New York, 2001.

החיצוני למאות המרכזים הקטנים, עד שהם מגיעים אל מרכז האישיות ומעצבים אותו. מהמקום הזה, שהוא מרכז העולם הפנימי, נשלחים שישה זרמים עיקריים לעבר העולם החיצוני.

שש השלוחות מגלמות בעיני את התכונות והיכולות המאפשרות לאישיות לממש את עצמה: תפיסה, הנעה, גמישות רגשית, גמישות אינטלקטואלית, אובייקטיביות, דחף לסדר ולאסתטיקה.

1. תפיסה ומודעות - פתיחות ורגישות של האישיות לראות ולהיות מודעת לקיים סביבה, להתבונן בעין נאיבית בדברים השגרתיים ביותר, להבחין בהבדלים, להיות מודעת ליחסים ולבעיות.

2. הנעה (מוטיבציה) - חיפוש אחר אתגרים משמעותיים, תקשורת תוך- ובין-אישית. אלה הם האהבה והתשוקה לעניין ולתחום, הדחף והצורך בהגשמה עצמית.

3. גמישות רגשית (מוביליות אמוציונלית) - תלויה בכוחו של האגו, בביטחון העצמי. הרגישות להבחין בבעיות, האומץ להתעמת איתן, הנחישות להביאן לידי פתרון, למרות החרדה הקיימת כל הזמן. זוהי אינטואיציה, סובלנות כלפי מורכבות, חוסר סדר וחוסר סימטריה. היכולת לשחק ולשאול שאלות, המוכנות ליטול סיכונים, רוח ההרפתקה, האומץ.

4. גמישות אינטלקטואלית - סקרנות, שטף רעיונות, אנלוגיות, מטאפורות ודמיון. זוהי היכולת לזכור, לשלב, להרכיב אסוציאציות ורעיונות. גמישות, שפירושה להתקרב לדברים ולשאול שאלות מהיבטים שונים, סובלנות ביחס לסתירות, בדומה לאל הרומי יאנוס בעל שתי הפנים - שילוב בין ניגודים.

5. אובייקטיביות - היכולת לקחת מרחק מעצמך, להיות מסוגל לביקורת עצמית, לקבל את ביקורתם של אחרים, ויחד עם זאת להיות אסרטיבי ועצמאי בדרך החשיבה ואוטונומי מבחינה רגשית. היכולת לתרגם את הרעיון הסובייקטיבי לניסוח אובייקטיבי, המובן על ידי הסביבה. זוהי הנכונות ללכת לקראת הסביבה, להיות מובן ומקובל.

6. הדחף לסדר ואסתטיקה - זהו דחף מרכזי בקרב הגזע האנושי, ואולי הגורם העיקרי המבדיל אותנו מיצורים חיים אחרים. הוא כולל סובלנות למורכבות, לרב-משמעות וחוסר סימטריה; יכולת הפחתה והפשטה המבחר את הטבע. זהו הצורך לא רק להיות מקובל על ידי החברה, אלא גם מוערך על ידה. זהו הדחף התמידי לחיפוש משמעות וסדר אסתטי, סדר אישי הנותן משמעות בכאוס של הקיום.

כל חוויה בחיי הילד והמבוגר הופכת לחלק מהתהליך היצירתי, המאחד את כל היבטי האישיות. הודות ללמידה וליצירתיות המתפתחת ללא הרף, אנו מתהווים לכדי אישיות שלמה, שהיא יותר מסכום מרכיביה.

לנדאו, אריקה, **האומץ להיות מוכשר**, דביר, תל-אביב, 1990.

ילדים מחוננים - התפתחות התפיסה של הטיפול בילדים מחוננים, ספר היובל של מדינת ישראל, 1998.

- **האומץ להיות מוכשר**, הוצאה שנייה, מורחבת ומתוקנת, 2001.

Maslow, A.H., *The Psychology of Science: A Reconnaissance*, New York, Harper & Row, 1996.

Miller, A.J., "The Gift of Creativity", *Roepers Review* 21 (1), U.S.A, 1998.

Winner, Ellen, *Gifted Children, Myths and Realities*, Basic Books, New York, 1996.